

Милан Ранђеловић.
Записи о Нишу (1877–1914).
Београд, 2014, 464.

Историјски извори, примарни и секундарни, главни су сведоци прошлог времена. Документарни или наративни, извори се или тумаче, на основу чега уз примену правилне историјске методологије настају оригинални научни радови, или пак приређују пропраћени напоменама приређивача о месту где су и како настали, те о чему сведоче, ко их је писао или говорио. Милан Ранђеловић, историчар Нишлија, одлучио се да историју родног места прикаже кроз наративне изворе, приређујући својеврсну збирку путописа, мемоара и дневника које су кроз прошлост знаменитог српског града стварали староседеоци или страни посетиоци. Одмах ваља напоменути да је у питању само једна врста историјских извора, па слику коју приређени текстови створају треба узимати са дозом извесне позитивне опрезности. Позитивне, пошто је приређивач успео у томе да, количином оваквог корпуса извора, слика града не остане једнострана. Барем то важи за другу књигу *Записа о Нишу (1877–1914)*, коју овде приказујемо. Не би се могло порећи да важи и за прву, која обухвата период од 269. до 1877. године, с обзиром на леп успех који је постигла у јавности. Али, она није тема овог приказа.

Милан Ранђеловић, дипломирани историчар Филозофског факултета у Нишу, тренутно је докторанд Филолошког факултета Универзитета у Београду. После дипломирања се, између осталог, усавршавао у области промоције и очувања културно-историјске баштине у Француској 2009. године. Проучава културну историју Ниша и околине првенствено у османском периоду. Резултат његових истраживања су и *Записи о Нишу*, изашли у два од четири планирана тома.

Друга књига *Записа о Нишу (1877–1914)* састоји се од Предговора, поименично насловљених поглавља, два прилога, речника мање познатих речи и турцизама, списка имена, места, илустрација, цртежа, слика и фотографија и списка литературе. Поглавља носе имена личности које су оставиле запис о Нишу када су боравиле у њему или касније, описујући га кроз сећање. Поглавља су, дакле, насловљена именима људи, у ствари главних учесника историјских догађаја и процеса, без којих историје не би ни било. Аутор је сваку личност укратко приказао, пре него што је њен изворни текст представио читаоцу.

Национално одушевљење српског становништва због ослобођења од османске власти Милан Ранђеловић је лепо приказао

кроз описе неких од учесника ослободилачких ратова 1876–1878. који су присуствовали или учествовали у самом ослобађању Ниша 1877. године. О ослобођењу су записе оставили Петар Манојловић, Тодор Станковић, Милан Трајковић, Милан Милетић. Тодор Станковић није могао да опише радост када је на челу одреда српске коњице ступио у Ниш, место рођења у којем је био „роб“, а онда „слободан Србин и српски војник“. За Милана Милетића, педагога и историчара из времена ослобођења, нишка Ђеле-кула била је „српска тапија на земље Немањића“.

Приметна су два периода кроз изворе које је аутор приредио – „одлазећи“ стари турски, и „долазећи“ нови српски период, који су до почетка Првог светског рата остали присутни сваки на свој начин у Нишу и околини. Иако је српски, после ослобођења Ниша 1877, настојао да уклони материјалне и духовне остатке турског, ипак није сасвим искоренио неке свакодневне старе навике уврежене у начину живота Нишлија. Британски писац Џејмс Џорџ Котн Минчин је тако приметио 1884, у време пуног замаха српске европеизације града, да се „енглески путник“ могао наћи „у граду још увек оријенталном, али никако лишеном европског комфора“. Међутим, долазак српских власти донео је не само „камене куће по узору на Запад“, проширене улице и „европске зграде“ него и озбиљно унапређење јавне управе, за чим је педесетак година доцније (1929), Нишлија Димитрије Цветко Ђорђевић сетно уздисао у Краљевини Југославији („Такво ми време ти данас дај“), истичући као пример такта и правичности власти првог српског начелника Ниша Косту Павловића. Ипак, временом су се показале и неке негативне последице слободне нишке управе. Драгутин Петковић, санитарски пуковник српске војске, приликом инспекције здравствених прилика града, приметио је да је за постојеће заразе била крива немарна управа, која се није старала да унапреди систем снабдевања свежеом водом. Спроводне цеви биле су од трошне печене глине, а још горе је било да је и наслеђених „од Турака много чесама (17)“ запустила, те су до времена када је био у инспекцији (1899) све биле пропале. Ипак, и странци и домаћи слагали су се у једној битној ствари, похвалној за српску нишку управу – Срби су у та времена много улагали у образовање, без обзира на присутну оскудицу материјалних средстава код државних власти.

Одабиром извора Милан Ранђеловић је ефикасно и ненаметљиво приказао и ширу околину Ниша и његово сеоско становништво. Феликс Каниц, један од посетилаца града и околине, приметио је да је под српском владом „једино сељачко одело остало не-

промењено“. Странци су сведочили и о многим обичајима Нишлија и нишке околине, па је Американка Деметра Вака Браун, боравећи у Нишу између 1900. и 1903. године, описала српски загробни обичај задушнице, док је Енглескиња Мери Идит Дарам 1902. описала загробни обичај даћу.

Вештим одабиром једног корпуса историјских извора Милан Ранђеловић је пружио материјала за истраживање многим хуманистичким наукама. *Записима о Нишу* могу се користити историчари, као и социолози, етнологзи, географи, економисти. Иако, опет напомињемо, приређена збирка наративних историјских извора даје један приказ прошлости Ниша и околине, због чега се мора обазриво користити у озбиљним истраживањима, но приказана историјска слика ниуколико није једнострана. Напротив, зналачки упоређени и приказани разноврсни наративи могу само помоћи истраживачима нишке прошлости. На страну чињеница да се читају у једном даху, што само сведочи о способности аутора да историју не само изворима представи него и „приближи“ стручној и широј јавности. Стога нестрпљиво очекујемо још два обећана тома записа о Константиновом граду.

Александар ЛУКИЋ